

Rudolf Steiner

Enigma morții

GA 174a

O conferință individuală ținută la München
pe 29 noiembrie 1915

Traducere după:

Rudolf Steiner

«Das Rätsel des Todes»

conferință publicată în volumul

Mitteleuropa zwischen Ost und West, GA 174a

Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveția 1982

Traducere: Andrea Dumitrescu

©2022 BIBLIOTECA ANTROPOSOFICĂ pentru prezenta traducere
în limba română

Biblioteca antroposofică: www.spiritualrs.net

Enigma morții

München, 29 noiembrie 1915

Este un timp în care experiența morții din punct de vedere al planului fizic apare adeseori în fața sufletelor noastre într-un sens mai larg și mai restrâns, de mii de ori în lumea largă și, de asemenea, în cercul nostru restrâns, din care în decursul ultimilor ani și chiar luni suflete ale unor prieteni dragi au trecut prin poarta morții. Așa încât este poate firesc să îndreptăm din anumite puncte de vedere această considerație înspre cele de care ne putem simți legați aici, în această ramură, înspre enigma morții și diverse lucruri legate de ea. Ne îndreptăm privirea către enigma morții nu pur și simplu pentru că ne roade curiozitatea sau setea de cunoaștere să știm ceea ce este în mod tainic legat de moarte, ci pentru că am învățat deja suficient, din viziunile pe care știința spirituală ni le poate transmite, cât de intim legat de misterul morții, de cunoașterea ei, este ceea ce avem nevoie în privința forțelor întăritoare ale vieții, cum practic contemplarea morții înlătură prăpastia dintre cele două lumi – lumea în care ne petrecem viața în ceea ce este fizic și lumea a ceea ce este spiritual. De multe ori ne-am clarificat și pe bună dreptate am adus din nou și din nou în fața sufletelor noastre, când am văzut morți concrete, cum acele suflete care au fost legate de noi în viața fizică rămân așa și după ce au trecut prin poarta morții. Mi s-a permis să exprim în legătură cu aceasta, și în această ramură [1], că unul dintre gândurile întăritoare și revigorante care ne pot susține este faptul că avem suflete prietene în lumea spirituală, care prin modul în care au fost unite aici pe Pământ cu cauza noastră au devenit ajutoarele și colaboratoarele noastre fidele. Trebuie totuși subliniat că trăim acum într-un timp în care ne simțim obligați să dezvoltăm știința spirituală, dar în care

această știință spirituală este încă întâmpinată cu multă neînțelegere și cu opoziția care rezultă din interpretarea greșită și lipsa de înțelegere. Și uneori ar putea apărea îndoieli dacă în fața opoziției ce devine din ce în ce mai puternică – și va lua cu adevărat forme tot mai puternice –, pot fi suficiente puterile care ne sunt date în lumea fizică. Atunci apare gândul întăritor că sufletele prietenilor care sunt legați fidel de munca noastră, care au murit înaintea noastră, care nu sunt împiedicați de obstacolele care nouă încă ni se ridică împotriva aici pe Pământ, își unesc forțele cu ale noastre. Și dintr-o astfel de convingere credem în biruința, deși avansând încet, a muncii spiritual-științifice.

Când omul trece prin poarta morții, în acest caz este, așa spune, prima preocupare a sufletului nostru să aflăm cum, după ce și-a lăsat în urmă trupul fizic pe scena existenței pământești, el urcă apoi în lumile spirituale părăsind într-o anumită măsură aceste lumi fizice. Dacă privirea cercetătorului spiritual este acum îndreptată înspre experiența morții, adică înspre trecerea unui om prin poarta morții, atunci acestei priviri a cercetătorului spiritual chestiunea i se va prezenta puțin diferit. Și aici trebuie spus: ceea ce trece prin poarta morții este, după cum știm, în primul rând trupul eteric cu trupul astral și eul. – Dar acum cel mort, când intră în lumea spirituală în această triadă a ființei sale, simte mai întâi scena lumii fizice și, stând acolo, acei oameni de care s-a simțit legat în viață, precum și toate celelalte de care a fost legat, așa ca și cum totul l-ar părăsi, ca și cum într-un fel s-ar îndepărta de sub el. Și apoi cel care a trecut prin poarta morții și se acomodează cu corpul său eteric în lumea eterică, se simte devenind una cu această lume eterică. Și știm deja și aceasta: În fața privirii îi apare un fel de panoramă a celor trăite pe pământ în ultima încarnare. Această experiență poate fi într-adevăr comparată cu un fel de experiență a unui vis universal. În imagini unduitoare, țesânde, care spun mult, înseamnă mult, se desfășoară viața zile de-a rândul. S-ar putea spune că această panoramă a vieții se extinde în timp ce

omul mort simte: până acolo te uiți tu; viața ta se termină de țesut, se retrage. Și dincolo de această viață curgătoare scena pe care ai stat până acum te părăsește.

Aceasta este o experiență întru totul eterică. În timp ce noi aici trăim fizic-sensibil ne ciocnim cu simțurile noastre de solid, de dur, și știm exact: ceea ce am simțit senzorial este acolo afară și ne simțim pe noi în limitele pielii noastre. Cel care a pășit prin poarta morții își trăiește existența sa și legătura sa cu lumea în așa fel încât nu face atât de puternic diferența; el simte întru câtva ceea ce are ca un tablou al vieții ca pe o bucată din sine însuși. Da, acest tablou al vieții este la început lumea lui. El cuprinde cu privirea ceea ce a trăit, într-o mare panoramă a vieții, ca pe următoarea lume în care se află el la început. Într-o anumită măsură, existența pământească i se scufundă îndepărtându-se de el, și se stoarce din această existență pământească care se scufundă, ceea ce a trăit el în această existență pământească începând de la nașterea sa, și aceasta se desfășoară ca o panoramă în imagini puternică, vie, intens vie, pătrunsă nu cu conștiența estompată a visului, ci cu conștiența clară, în care nu sunt văzute simple imagini, ci în care prinde din nou viață tot ce a trăit în alte moduri și în viață. Fiecare conversație pe care am avut-o cu oamenii: o auzim din nou; tot ceea ce am trăit împreună cu alți oameni, ceea ce am împărtășit cu ei în materie de sentimente: le trăim din nou. Datorită faptului că totul este viață curgătoare, este posibilă acea abundență de viață care, comprimată în câteva zile, oferă o privire de ansamblu completă – în care totul este practic mereu simultan în fața noastră – a ceea ce am trăit într-o viață uneori lungă pe Pământ. Și o parcurgem în așa fel încât atunci știm: Mai devreme, pe Pământ, ai trăit-o în așa fel încât o experiență a venit după altă experiență. Ai avut o experiență, erai într-un context de viață. Aceasta a curs într-acolo, parțial a rămas în memoria ta, parțial a fost uitată. Apoi s-a întâmplat ceva nou, și așa s-a compus de-a lungul anilor fluxul vieții. Acum toate

acestea stau simultan în fața ochiului sufletesc, și acum toate acestea sunt, s-ar putea spune, înăuntrul sinelui extins în Univers.

În aceste zile de după moarte, omul nu face distincție între lume și Eu, ci ambele curg împreună și lumea este chiar trăirea de sine. La început acolo nu există nimic altceva decât trăirea de sine, înăuntrul căreia este și tot ceea ce am trăit cu alți oameni în existența noastră pământească. Și apoi simțim ca și cum substanța exterioară eterică, care apare inițial ca purtătoare a acestei lumi de imagini, ne părăsește, și ca și cum această lume a imaginilor nu mai ar fi ca una văzută, ci ca una cu care acum ne-am unit pe deplin cu propria noastră ființă, care acum formează pe deplin interiorul nostru. Și pentru că oarecum o absorbim în noi, suntem în situația ca din nou să simțim, să trăim experiența de a cuprinde cu conștiința noastră restul lumii spirituale.

Acum tratat în restul lumii spirituale apar sufletele umane, fie care au trecut prin poarta morții înaintea noastră și acum sunt și ele acolo, fie sufletele umane care încă sunt jos în trupul fizic, în existența terestră. Vedem din lumea spirituală aceste suflete umane, prin faptul că le vedem în sufletesc-spiritualul lor. Fizicul, desigur, este perceptibil doar pentru organele fizice, dar sufletesc-spiritualul, care căptușește fizicul, se înalță acum și el în om, la rândul lui, în fața privirii sufletului nostru. Ne simțim mult mai intim uniți cu tot ceea ce este trăit acum de noi decât ne-am putea simți uniți acolo unde de fapt, și anume pe Pământ, prin existența trupului fizic sunt bariere separatoare.

Trebuie să ținem cont întotdeauna de un lucru: Cuvintele care sunt create pentru condițiile planului fizic, trebuie să le alegem cu grijă atunci când vrem să descriem spiritualul, pentru că trăirea în lumea spirituală este una cu mult mai intimă decât trăirea de aici de pe planul fizic. Dacă ne reprezentăm cum un gând, care reprezintă ceva trăit care se află mult în spatele nostru, iese din nou la suprafață ca amintire a acestei experiențe, cum acest gând apare din noi înșine,

dacă ne reprezentăm în mod viu aceasta și acum, aș spune, ne gândim la *conținutul real* al unei astfel de experiențe de amintire ca o umbră, atunci ne facem treptat o idee despre modul în care realitatea spirituală apare în fața noastră după ce am trecut prin poarta morții. De regulă, ea nu ne vine din exterior așa cum vin experiențele din lumea fizic-sensibilă. Imaginațiunile vin așa în sus, numai că au infinit mai multă vitalitate decât imaginile din memorie, dar în așa fel încât nu facem deosebire între Eul nostru și imaginațiuni așa cum ne deosebim aici de lumea exterioară. Ele vin în sus din noi ca niște imagini din memorie, dar în așa fel încât știm: Ceea ce se ridică la orizontul conștienței noastre este realitate. Acolo se înalță o imaginațiune: știm că este în așa fel unită cu noi precum aici pe planul fizic imaginea din memorie. Se ridică cu toată vitalitatea. Dar știm că suntem uniți cu ea, Eul nostru este în interior. Așa se înalță sufletul, așa ne simțim la unison cu sufletele și ființele sufletești ale ierarhiilor superioare, care treptat se înalță acolo. Lumea spirituală se apropie de propriul nostru suflet, aș spune, din crepusculul nedefinit, precum se apropie imaginile de memorie care se ivesc în sufletul nostru. Numai că imaginile de memorie sunt complet crepusculare și doar înfățișează o realitate exterioară, în timp ce imaginațiunile care apar atunci devin imaginațiuni grăitoare, prin aceea că se anunță în mod esențial prin limbajul lor, care se dezvăluie în spirit, care devine atunci pentru noi revelația sufletelor, spiritelor cu care suntem mai departe împreună în cele mai diverse moduri mai calde, mai intime decât putem fi împreună cu o persoană aici pe plan fizic.

Acum trebuie să clarificăm foarte bine ce semnificație are prima experiențe prin care trece omul când pășește prin poarta morții. Această privire în urmă asupra ultimei vieți are o mare, imensă semnificație pentru întreaga viață care urmează de atunci înainte între moarte și o nouă naștere, și ne putem clarifica această semnificație dacă ne gândim cum ajungem noi de fapt la conștiența noastră a Eului

în viața fizică pe Pământ; nu la Eul nostru, ci la conștiința Eului nostru. Cum ajungem la Eu știm din studiile noastre spiritual-științifice [2]: Spiritele formei ne conferă acest Eu prin faptul că am progresat de la existența lunară la existența pământească. Dar acest Eu este inițial subconștient. El devine conștient prin faptul că se reflectă în trupul fizic. Cum se reflectă el aici pe planul fizic? Ei bine, știți desigur, o puteți vedea în experiența obișnuită a visului: Doar foarte rar Eul devine clar conștient de sine în experiența visului; Eul se estompează cu trăirile, cu imaginile visului care ies la suprafață. Prin ce trăim conștiința Eului în timp ce suntem treji? Gândiți-vă cum este de fapt conectată această conștiință a Eului cu toate percepțiile exterioare și cu toate experiențele exterioare. Când ne trecem mâinile așa prin aer, nu simțim nimic. În momentul în care ne ciocnim de ceva, simțim ceva. Dar simțim de fapt propria noastră trăire, simțim ceea ce trăim prin degete. În ciocnirea de lumea exterioară, devenim conștienți de Eul nostru. Și în alt sens, la trezire devenim de fapt conștienți de Eul nostru prin faptul că din conștiința de somn ne scufundăm în trupul nostru fizic, ciocnindu-ne cu trupul nostru fizic. În această ciocnire cu trupul fizic, conștiința eului este propriu-zis chemată înaintea sufletului.

Să ne fie totuși clar, conștiința Eului nu trebuie confundată cu Eul. Eul rămâne mai întâi în subconștient, s-ar putea spune, incomplet. Experiența Eului așa cum este el cu adevărat, omul o va trăi abea în perioada Vulcan. Dar Eul dobândește conștiința pământească prin faptul că se scufundă împreună cu trupul astral în trupul eteric și trupul fizic, ciocnindu-se cu trupul eteric și trupul fizic. Și în această ciocnire cu trupul eteric și trupul fizic devine Eul conștient de sine însuși: prin aceasta ia naștere conștiința Eului din momentul în care corpul fizic este realmente atât de întărit încât această ciocnire este suficient de puternică, adică de la un anumit moment al copilăriei fragede, până la care ne putem aduce aminte din trecut.

Acum trebuie și sufletul în viața dintre moarte și o nouă naștere să se ciocnească cu ceva. Aici, în viața fizică, se ciocnește cu trupul fizic, care este dat de forțele fizice și substanțele naturii exterioare, pentru a ajunge la conștiința eului. După moarte, între moarte și o nouă naștere, sufletul, pentru a ajunge așadar la conștiința spirituală a Eului de atunci încolo, se ciocnește cu propria sa viață, pe care tocmai a privit-o în zilele de după ce a trecut prin poarta morții și la care se uită mereu înapoi. Mai întâi viața se înfățișează privind, apoi devine retrospectivă, care este mereu prezentă. În timp ce ca ființe spirituale, după ce am trecut prin poarta morții, trăim mai departe în curentul timpului și ne uităm înapoi la ceea ce am trăit nemijlocit în și odată cu moartea, sufletul mergând mai departe se ciocnește mereu în retrospectivă de această panoramă a vieții pe care a avut-o, dar care acum rămâne amintire spirituală. Și așa cum Eul prin ciocnirea sa cu trupul fizic se aprinde aici la conștiința sa de Eu, tot așa și conștiința Eului după moarte se aprinde prin privirea înapoi asupra propriei noastre vieți, ciocnindu-se de ultima viață pământească. Privind înapoi la același lucru, trăim această conștiință a Eului între moarte și o nouă naștere. Este diferită această conștiință a Eului după moarte, dar nu este în niciun caz mai slabă.

Cum este de fapt această conștiință a Eului aici în lumea fizică? Este așa încât noi de fapt aici, în lumea fizică, dacă vrem să devenim conștiinți de Eul nostru, suntem dependenți de faptul ca el să ne fie arătat prin altceva în trupul nostru fizic. Ca și cum ne apare din oglinda trupului nostru fizic acest Eu al nostru fizic. Ne simțim de-a dreptul pasivi în generarea Eului nostru, cel puțin atunci când nu trăim după o filozofie precum cea a lui Johann Gottlieb Fichte [3]. În schimb, după ce am trecut prin poarta morții, ne simțim continuu activi. Ca și cum ne dăm conștiința noastră, acum mult mai intensă, tot mereu și mereu prin faptul că privim înapoi la propria noastră viață și conectăm conștiința cu conștiința Eului: Ne vrem pe noi, și

ne vrem mereu din nou și din nou, și ne este permis să ne vrem, căci rămânem nedespărțiți de noi înșine prin faptul că rămâne de neșters impresia celor pe care le-am trăit cândva. – Aș dori cu aceste cuvinte să transmit foarte clar ceea ce se trăiește acolo în conștiința Eului între moarte și o nouă naștere. Și este incomparabilă trăirea conștiinței dintre moarte și o nouă naștere cu trăirea conștiinței de aici din planul fizic. Aici, în planul fizic, realmente nimeni nu poate în conștiința normală să privească înapoi la propria naștere din propria experiență. Nașterea sa, în propria trăire nu și-o poate observa nimeni cu o conștiință normală, memoria începe abia mai târziu. Am mai spus-o cândva și aici: Dacă oamenii dau importanță în viață doar experienței, experienței proprii, atunci nimeni nu se poate încrede de fapt în propria naștere, nașterea sa practic o poate trăi cineva ca experiență doar cel mult atunci când privește înapoi clarvăzător. Dacă cineva spune: Eu nu cred în lumea spirituală până nu am văzut-o eu însumi; ceea ce îmi spune știința spirituală eu nu vreau să cred, eu cred doar ceea ce am văzut eu însumi – atunci în definitiv i se poate răspunde: Și propria ta naștere? Se pare totuși că ai crede că aceasta a avut loc. Dar o experiență a ei nu poți avea. – Din aceasta se vede cum chiar și ceva plin de însemnătate pentru viața umană este știut pentru conștiința normală numai în urma unei concluzii. Pur și simplu o luăm de bună pentru conștiința normală că ne-am născut prin faptul că tragem concluzia: Arătăm exact ca oamenii pe care i-am observat deja că se nasc, așa că desigur și noi ne-am născut. – Dar se bazează numai pe o concluzie.

Acest lucru este complet diferit în perioada dintre moarte și o nouă naștere. Pe cât de puțin poate omul în conștiința normală să se uite înapoi la propria naștere, pe atât de mult se uită omul mereu, cu această panoramă amintită a vieții, la momentul morții. Și așa cum nașterea se șterge pentru conștiința pământească, așa, în conștiința care privește înapoi, stă mereu în fața vieții sufletești dintre moarte și

o nouă naștere evenimentul morții, dar acum văzut din cealaltă parte. Aici, pe planul fizic, omul vede experiența morții doar dintr-o parte. Aici ea are uneori o latură înfricoșătoare. Dar nu trebuie să trageți de aici concluzia că ar fi îngrozitor faptul că cei care trăiesc mai departe trebuie de-a pururi să privească înapoi înspre experiența morții. Căci văzută de acolo, aceasta este cea mai frumoasă, cea mai mare, cea mai semnificativă experiență pe care o poate avea vreodată un suflet omenesc, pentru că arată întotdeauna într-un mod strălucitor cum triumfă spiritul asupra existenței materiale. Această continuă privire retrospectivă a experienței morții însuflețește, înalță și intensifică toată conștiința. Mai ales prin această experiență a morții sufletul își spune: Eu trăiesc aici în lumea spirituală, cu lumea spirituală. – Prin faptul că sufletul are puterea de a-și spune acest lucru, are această experiență a morții o semnificație imensă pentru viața care începe după moarte.

Am spus: Omul simte cum trupul lui și tot ceea ce a fost pe Pământ îl părăsește, și simte cum trebuie acum să compenseze conștiința sa prin activitate interioară, cum trebuie să înfăptuiască ceva pentru conștiința sa, pe care anterior l-a primit înfăptuit prin instrumentul trupului. Pot trăi conștient fără trup în mine: posibilitatea de a formula acest gând creează o conștiință mult mai puternică decât o poate avea în cadrul vieții pe Pământ. Și moartea ne aduce această convingere, că putem simți: Trupul pleacă, dar acum începe un timp în care nu mai ești nevoit să te ciocnești de trupul tău pentru a te simți ca Eu, acum începe un timp în care într-o anumită măsură tu însuși torni forțele spirituale în învelișul sufletului tău, astfel încât tu te chemi în mod constant să acționezi pentru conștiință. – Prin faptul că omul realizează că această chemare de sine la conștiință poate fi acolo, atunci când trupul îi este smuls, are impresia vitală a creației interioare a existenței. Aceasta începe odată cu moartea, când omul trebuie, fără trup, să înceapă să se trăiască pe sine ca un Eu. Acesta

este punctul de plecare pentru a se simți mai departe, fără trup, ca un Eu prin faptul că privește înapoi la experiența morții. Dacă privirea spirituală de cercetare, permițând lumii spirituale să prindă viață în sine, o aduci până acolo încât sufletele care au trecut prin poarta morții se ridică, ca în interiorul tău, la suprafață în imaginațiune în câmpul conștiinței, atunci înveți să recunoști *cum* trăiesc cei morți. Înveți să recunoști deosebirile care apar acolo. Desigur, întotdeauna poți descrie doar un aspect la un moment dat. Să luăm în considerare o astfel de diferență.

Înveți să recunoști modul în care sufletele umane apar pe scena observării sufletului după moarte. Aceste suflete umane sunt de două feluri: suflete umane care au intrat deja în lumea spirituală mai devreme, înainte de moartea noastră, pe care, prin urmare, le găsim deja înăuntru ca suflete destrupate, și suflete care încă sunt în trup, încarnate pe Pământ. Și cu aceștia care sunt încă pe Pământ, suntem la fel capabili să trăim împreună. Pe măsură ce scena existenței pământești ne dispare, ne rămâne posibilitatea de a ne ști încă uniți cu ceea ce era sufletesc. Dispare pentru noi doar fizicul, sufletul nostru se extinde, se unește cu vastul Univers, și prin aceasta este dată tocmai posibilitatea, ca și în timp ce fizicul, ca să spunem așa, ne părăsește grăbit, să ne știm încă legați de ceea ce este sufletesc și să-l trăim.

Dar există o diferență între trăirea unui fel de suflet și a celui alt fel de suflet. Când trăim un suflet uman în lumea spirituală, atunci, desigur, nu îl trăim – abia dacă este nevoie să o spunem, dar cei care nu au înțeles încă nimic despre vederea în lumea spirituală cred acest lucru – în așa fel încât îl întâlnim așa cum întâlnim o ființă exterioară; ci îl trăim în așa fel încât simțim ființa ieșind la suprafață în conștiință. Și acum, la un suflet care este deja destrupat, care a trecut deja prin poarta morții și pe care îl întâlnim, avem trăirea interioară că el este aici. Cu aceasta începe impresia. Știm: Aici este un suflet. Dar trebuie oarecum să trăim în el, să simțim în el. Trebuie să obținem

imaginațiunea despre el în așa fel încât să ne simțim participând în crearea imaginațiunii.

Este într-adevăr așa, că ai putea descrie chestiunea în felul următor: Te simți în lumea spirituală. Apare conștiința: Nu ești singur acum, un suflet se apropie de tine. – Este așa ca și cum în lumea fizică ai purta invizibil un gând în suflet. Dar vrei să-l faci vizibil. Iei o bucată de cretă și desenezi gândul, faci o imagine a lui. Așa este în mod real la început cu experiențele din lumea spirituală. Știi: Este o ființă spirituală reală aici. Pentru a vedea sufletul, trebuie mai întâi să intri în contact cu el așa ca și cum îl desenezi ca imaginațiune în spațiul spiritual. Acest lucru îl și faci, dar te știi activ în crearea imaginațiunii. Și când acel suflet vrea să vorbească prin muzica sferelor, prin care el lasă ființa sa să vorbească ființei noastre – așa cum omul aici în lumea fizică prin limbajul său ne face cunoscut nouă sufletul său –, când el lasă să răsunе muzica sferelor din sine, atunci simți și că nu poți rămâne pasiv. Dacă auzi vorbirea cuiva și nu vrei să gândești la aceasta, nu ai nevoie să o înțelegi. Trebuie să participi dacă vrei să o înțelegi. Așa trebuie peste tot aici să participi. Traiești așa împreună, activ; știi că trebuie să coproduci ca apariție fiecare fragment al apariției ființei unui suflet pe care îl poți avea în fața ta. Înfățișarea, aspectul sub care se prezintă îl crezi, nu ființa. Va fi, de asemenea, și cazul în care nu te simți atât de puternic activ încât să știi: Acum este un suflet uman aici. Dar acesta, fără ca noi să participăm așa puternic ca în cazul descris, răzbește până la imaginațiune. Imaginațiunea apare mai mult de la sine în fața noastră. Atunci ne aflăm în fața unui suflet care este încă întrupat pe Pământ. Și pe când omul a trecut prin poarta morții și pas cu pas trăiește mai departe în lumea spirituală, el învață, din acest mod în care se comportă el față de sufletele, să cunoască diferența dintre sufletele pe care le întâlnește chiar în lumea spirituală și cele la care trebuie să le gândească transpuse pe Pământ.

Cu aceasta am indicat una dintre diferențele în modul cum se desfășoară în trăirea nemijlocită experiențele pe care le avem în lumea spirituală. Și tot așa este necesar să facem distincție între trăiri, trăiri interioare, dacă trăim sufletele umane sau dacă trăim sufletele ființelor ierarhiilor superioare. Considerați mai întâi ceea ce v-am descris ca fiind trăirea sufletelor umane. Am spus: Trăim sufletele umane fie astfel încât creăm sau reproducem imaginațiunile, fie prin faptul că imaginațiunile mai mult sau mai puțin se creează singure. Dar apoi trăirea poate fi și așa: Știi că o ființă este prezentă. Această ființă trebuie de asemenea ca imaginațiune, trebuie de asemenea în trăire să stea în fața noastră dacă vrem să fim împreună cu ea așa cum trebuie. Dar nu ne va fi posibil în mod direct să creăm imaginațiunea precum în cazurile descrise, unde într-un caz ea chiar se construiește de la sine. Trebuie, când avem trăirea: O ființă este aici –, să mai dezvoltăm în noi ceva cu totul diferit. Trebuie să dezvoltăm în noi sentimentul: Lăsăm această ființă să creeze în noi. Ne dăm puterile noastre astfel încât puterile acestei ființe să curgă ele însele înăuntru. – Așadar, în timp ce în cazul sufletului omenesc ne simțim pe noi înșine creând în imaginațiune, simțim în cazul ființelor ierarhiilor superioare, îngerii, arhanghelii, cum aceste ființe creează imaginațiunea în noi. Și astfel ne deprindem treptat cu această trăire-împreună a experiențelor lumii spirituale.

Noi știm de asemenea, că în termeni concreți această trăire-împreună a experiențelor se întâmplă în așa fel încât de-a lungul unui șir lung de ani – am considerat adesea lungimea lor în raport cu ultima viață pământească – viața este din nou străbătută, în sens invers. Mai întâi avem panorama vieții pentru câteva zile, apoi începem să trăim în sens invers viața de pe Pământ, dar într-un mod diferit decât am trăit-o aici între naștere și moarte. Trăim întâi ce a fost la urmă, apoi trăim ceea ce am trăit mai înainte, și astfel ne întoarcem în spirit până la naștere. O trăim astfel încât ne uităm la

viața noastră, dar din cealaltă parte acum. Pot spune că o privim dinspre partea efectelor. Să presupunem ceva grosolan, la un moment dat în viața mea i-am spus unui om: Ești o persoană ignobilă – sau l-am jignit într-un fel. Atunci eu am trăit ceva în timpul vieții. Ceea ce am trăit *eu* este altceva decât ceea ce a trăit *el*. *El* a trăit sentimentul de a fi jignit, starea de supărare, durerea, suferința sufletească. Acum, în parcurgerea vieții după moarte în lumea sufletească, trăim noi înșine experiența a ceea ce am făcut, în efectele faptei noastre. Suferința pe care a avut-o celălalt prin faptul că noi l-am insultat, această suferință, această durere o trăim în noi înșine. Efectele acțiunilor noastre în cealaltă ființă le trăim noi, în timp ce trăim așa, înapoi. Obținem o anumită perspectivă asupra acestei trăiri de după moarte dacă ne îndreptăm privirea înspre ceva ce i se poate dezvălui cercetătorului spiritual ca o legătură a acestei trăiri de după moarte cu trăirea de aici în lumea fizică.

Ceea ce discut acum este ceva care ne poate atrage atenția în mod direct asupra felului cum cercetătorul spiritual ajunge încetul cu încetul la rezultatele sale și asupra faptului că este o prejudecată să gândești că cineva care a trecut pragul în lumea spirituală cunoaște așadar lumea spirituală din proprie experiență și poți să-l întrebi orice. Trebuie să trăim tot mereu experiența, atunci când cercetătorul spiritual vorbește despre una sau alta, mai ales când vorbește în mod public, și – așa cum, desigur, din anumite puncte de vedere poate fi întru totul de dorit – oferă răspunsuri la întrebări, cum se întrebă despre toate lucrurile din Cer și de pe Pământ și din întreaga infinitate, presupunându-se: Cine privește în lumea spirituală, știe acum totul, tot ce poate fi cunoscut acolo. – Este cam la fel de inteligent ca atunci când cineva ar spune: Ai ochi, cunoști Münchenul, așa că descrie-mi California! – În lumea spirituală este în mod real exact la fel, că trebuie să dobândești pas cu pas ceea ce trebuie cuprins și înțeles din lumea spirituală și este o naivitate să crezi că acolo nu

trebuie, de asemenea, să fie toate mai întâi examinate pas cu pas. Apoi, este în lumea spirituală ceva altfel decât aici în lumea fizică. Aici, în lumea fizică, dacă, să spunem, nu ai fost niciodată în Heidelberg și vrei să descrii Heidelbergul, atunci mergi acolo, nu-i așa, te pui în mișcare. În lumea spirituală trebuie lucrurile să vină la noi, acolo trebuie să dezvoltăm în suflet puterea de a aștepta, puterea de a trăi experiențele interioare. Lucrurile intră în câmpul nostru vizual atunci când ne-am făcut capabili pentru aceasta. Heidelbergul lumii spirituale trebuie să vină la noi, noi trebuie să ne pregătim sufletul pentru aceasta. Depinde întotdeauna, într-un anumit sens, de cele cu care suntem înzestrați, dacă putem afla ceva despre una și alta în lumea spirituală. Așa poate cercetătorul spiritual să fie instruit încetul cu încetul despre misterele lumii spirituale.

Aș vrea să discut astăzi, dintr-un anumit punct de vedere, un rezultat al cercetării spirituale pe care nu l-am discutat încă aici din acest punct de vedere. Atunci când, după ce ai dezvoltat anumite puteri interioare, așadar spirituale, de observație, observi trăirea sufletească a omului, cum este el în lumea spirituală între adormire și trezire, atunci când îl observi ca suflet pe omul care doarme, așa cum este el în afara trupului său fizic – ajungi să cunoști multe lucruri, dar trebuie să înveți să privești lucrurile dintr-un anumit punct de vedere dacă vrei să înțelegi ceva – atunci remarci că omul în somn este de fapt constant activ în sufletul său, mult mai activ decât atunci când este treaz. În timp ce este treaz, omul se folosește de ceea ce dezvoltă corpul său în materie de activitate, și în aceasta se plasează pe sine ca suflet, în aceasta trăiește el. În schimb în somn el trăiește în propria sa activitate. Și dacă urmărești acest lucru, găsești că în somn omul trăiește încă o dată, într-un alt mod, ceea ce a trăit el în lumea fizică, de la trezire până la adormire. Să zicem că am făcut ceva, am citit una sau alta: în somn trăiesc din nou toată lectura, trec din nou prin toate. Astăzi încă nu avem o astfel de conștiință în viața normală încât să

devină și conștientă de Eu, dar cu toate acestea ea se petrece în suflet, numai că în mod nedeslușit, dar merge până acolo că sufletul de fapt prelucrează acum în mod activ ceea ce a trăit în timpul zilei. Gândurile sunt transformate în așa fel încât să poată deveni rodnice pentru noi în suflet. Prelucrăm ca roade ale vieții, ceea ce am lucrat în timpul zilei. Ne încorporăm mereu activ roadele vieții, rezultatele vieții: aceasta este ceea ce facem în timpul somnului.

Atunci cercetătorul spiritual poate descoperi ceva. Când compară această experiență de somn pe care omul o are aici în lumea fizică, cu experiențele pe care omul le are în anii sau deceniile de după ce a trecut prin poarta morții și își străbate astfel înapoi viața sa, atunci este interesant faptul că omul își străbate înapoi viața sa în așa fel încât el de fapt își trăiește nopțile, nu zilele. El trăiește acum în lumea sufletelor așa cum în fiecare noapte s-a uitat înapoi la ziua respectivă. Este același lucru pe care l-a trăit în conștiența de veghe, dar văzut din somn. Trăim aceasta în așa fel încât este foarte remarcabil. De cele mai multe ori nu ne gândim la aceasta, dar de fapt memoria noastră aici în viața fizică se întinde doar asupra experiențelor diurne. Ne amintim ce avem în conștiența de veghe. Acum, după moarte, ne amintim tocmai ce am rețărit în timpul nopților pe care le-am trăit în viața pămăntească. Aici apare amintirea conștientă a experiențelor nocturne. Nu am spus aceasta așa limpede înainte, pur și simplu pentru că nu am știut-o. Astfel de lucruri îți ies la iveală în cercetări spirituale succesive.

Dar un lucru devine evident, care este important, important pentru conștiența pe care trebuie să o creăm în noi în munca noastră colectivă în ramuri. Am atras anterior atenția – puteți citi acest lucru – dintr-un alt punct de vedere asupra faptului că viața în ținutul sufletesc este de aproximativ o treime din timpul pe care l-a trăit între naștere și moarte. Sunt date motive pentru aceasta în cărți [4]. Dar aceste motive sunt arătate dintr-un alt punct de vedere decât cel pe care îl

arăt acum. Omul parcurge viața nopților. Și de fapt cât timp dormim în mod normal? Petrecem o treime din viață dormind. Este aproximativ exact că dormim o treime din viață. Prin faptul că omul acum după moarte parcurge nopțile, durează aceasta o treime din viața pe Pământ. Acest lucru este legat de parcurgerea nopților. Este extrem de interesant și important. Pentru că din cu totul alte motive a fost afirmat acest lucru până acum. Am scris acest lucru, de exemplu, în ***Știința ocultă în schiță***: o treime din viața de pe Pământ durează trăirea din nou a aceleiași vieți, după moarte, viața în Kamaloka. Acum, dintr-un punct de vedere complet diferit, la care nu m-am gândit deloc înainte, se dovedește din nou: Această viață în Kamaloka este o treime din viața de pe Pământ – din punctul de vedere că omul parcurge nopțile. Vedeți, acestea sunt lucruri care, atunci când apar din nou și din nou, sunt extraordinar de susținătoare și întăritoare ca forțe doveditoare pentru ceea ce știința spirituală poate da omului. Cauți un adevăr dintr-un anumit punct de plecare, ajungi la aceasta: viața în Kamaloka durează o treime din viața de pe Pământ. – Apoi găsești, dintr-un punct de vedere complet diferit, același rezultat. Aceste rezultate se susțin unul pe altul. Aceasta ne întâmpină tot mereu, și dă acea siguranță care este dată și celor care nu pot încă să cerceteze ei înșiși. Asupra acestor concordante am atras atenția adesori. Pe măsură ce urmărim în detaliu împreună în viața din cadrul ramurii cum se găsesc lucrurile, dobândim treptat o siguranță interioară și o putere de convingere, chiar dacă mai trebuie să ne dăm silința încă mult timp pe propria potecă a cunoașterii pentru a avea propriile experiențe, propriile trăiri.

Acum, aș mai vrea în încheiere să vă împărtășesc un adevăr care pentru timpul nostru prezintă un interes deosebit, deși poate interesa oamenii oricând. În conferința publică [5] am vorbit deja dintr-un punct de vedere despre decesele care intervin atunci când o persoană în floarea vârstei este, de exemplu, lovită de un glonț încât într-un fel

corpul fizic îi este luat. Așa cum am spus, am arătat ce se întâmplă cu aceste forțe nefolosite. Am mai arătat deja acest lucru din diferite puncte de vedere. Astăzi vreau să mă refer la această experiență a morții din încă un alt punct de vedere.

Cum intră acela, pentru care nu a fost cazul că i s-a împuținat treptat până a pierit viața trupească fizică prin bolală sau bătrânețe, ci care și-a pierdut trupul în mod violent în urma unui glonț sau a unei alte răniri, cum intră acela în lumea spirituală? Ce a mai rămas din puterile lui nefolosite, am discutat. Dar modul în care el însuși intră în lumea spirituală este o întrebare enigmatică. Se văd tocmai într-un astfel de timp ca al nostru atât de multe suflete trecând prin poarta morții în lumea spirituală. Trupul lor le-a fost luat de o influență exterioară. Ele se deosebesc foarte tare în lumea spirituală de sufletele ale căror trup a fost luat prin boală sau bătrânețe. Pentru a explica și înțelege astfel de lucruri, trebuie să fim capabili să punem ceea ce trebuie lângă ceea ce trebuie în lumea spirituală. Acum trebuie să ne putem întreba: Cu ce trebuie să punem cap la cap acel fenomen care este o enigmă, pentru ca această enigmă să se deslușească? – Și atunci iese la iveală că trebuie să punem împreună acest fenomen cu ceva pe care îl trăim în lumea fizică. Ei bine, vrem să caracterizăm experiența de aici în lumea fizică în așa fel încât să ne uităm în primul rând la spiritele cu convingeri materialiste extreme, care nu vor să accepte nimic altceva decât ce poate fi cuprins într-un mod grosier prin experiența senzorială, ce este desemnat ca fiind prin faptul că face o impresie grosieră. Dar mai există și altele în această lume care fac această viață valoroasă și aceste altele sunt idealurile. Cu siguranță, materialişti extremi vor spune: Idealurile nu le poți mânca, nu au o existență adecvată, sunt doar lucruri gândite. – Dar de fapt acei oameni care introduc în viață idealurile lucrează pentru fecundarea, înălțarea și însuflețirea corectă a existenței pământești. Ceea ce nu este în sens materialist grosier trebuie tocmai să fie adus în cursul

existenței pământești, pentru ca această viață să devină valoroasă. Idealiștii sunt cei care, într-un anumit sens, sunt mesagerii lumilor divine pentru existența pământească. Pentru că idealurile sunt ca niște mesaje din lumi divine, ceva care își are locul aici înăuntrul lumii fizice, dar nu provine din această lume fizică. Idealurile nu pot fi observate, pe idealuri nici nu se poate experimenta, pentru a le demonstra experimental. Cu toate acestea, idealurile sunt ca mesajele dintr-o lume spirituală.

Prin faptul că sufletul uman, al cărui trup i-a fost luat în floarea vârstei, de exemplu, de un glonț, urcă în lumea spirituală prin poarta morții, nu numai că lasă nefolosite forțe, care sunt folosite în modul în care am indicat deja mai demult, ci aduce în lumile spirituale și o conștiință cu totul specifică. Altfel intră un astfel de suflet prin poarta morții în lumea spirituală, decât alte suflete care au putut să ducă la bun sfârșit viața sau cărora trupul le-a fost luat printr-o boală. Acele suflete intră în lumea spirituală în așa fel încât aduc cu ele gândul la ceva ce ar fi putut fi acolo jos în lumea fizică, și anume propria lor viață începând din punctul în care ele s-au sacrificat. Aceasta era, în ceea ce privește înzestrarea, ceea ce ar fi putut fi deja destinat lumii fizice, ar fi putut fi viața sa naturală pentru anii următori. Există posibilitatea ca, să zicem, la doi ani după moarte, trupul să se afle acolo în fața altora ca trup fizic. Acum el nu se află acolo. Ar fi putut fi ceva în lumea fizică care acum nu există acolo. Acest lucru îl duce sufletul, căruia trupul i-a fost luat, sus în lumea spirituală.

Ei bine, este la fel de necesar pentru lumea spirituală să se poată vesti acolo sus că există ceva acolo jos în lume care are înzestrarea acestei ființe grosiere, dar care nu se manifestă ca ființă materială grosieră. Această vestire este pentru lumea spirituală ceva similar cu ceea ce este vestirea idealurilor pentru lumea fizică. Aceștia sunt idealiștii inversați. Aici jos, viața poate decurge în așa fel că înzestrarea nu se desfășoară din plin, că sufletele se întorc din lumea

fizică – cele care au întâmpinat o moarte violentă. Aceasta este acolo sus, printre cei care nu au trăit acest lucru, o veste care înseamnă la fel ca aici vestirea idealurilor. Aici, în existența fizică, se vestește: Nu este valoros numai ceea ce face o impresie asupra simțurilor, ci valoroase sunt și idealurile, care vin din lumea spirituală. – În lumea spirituală cei cărora le-a fost luat trupul vestesc că există ceva eficient, care deși este destinat existenței fizice nu intră în această existență fizică, care intră în lume într-un alt mod, care însuflețesc lumea spirituală așa cum idealurile însuflețesc lumea fizică. Acesta este un rezultat foarte semnificativ al cercetării spirituale și ne arată că morțile prin jertfă au o însemnătate și pentru lumea spirituală, nu numai însemnătatea pe care ieri am explicat-o pentru lumea fizică [6], ci, de asemenea, pentru lumea spirituală. Printre sufletele lumii spirituale trăiesc cei care se uită la cursul obișnuit al vieții, dar printre ei cei care au învățat că înzestrările pot fi curmate printr-o smucitură. Și ei sunt într-un fel idealiștii inversați pentru lumea spirituală.

Astfel se dezvoltă încetul cu încetul manifestările vieții, enigmele existenței și tocmai în vremuri cum sunt ale noastre, în care atât de multe, multe lucruri enigmatice poate fi presimțite din sânge și suferință, avem cu adevărat impresia că abia știința spirituală poate plasa omul în viața întreaga, deplină. Omenirea avansează. Științele naturii de astăzi nu au existat în trecut, ele au s-au ridicat din obscuritatea crepusculară a strădaniei sufletului. Știința spirituală trebuie, de asemenea, să se ridice. Omul nu se va putea descurca fără ea în viitor. Astăzi are încă mulți oponenți, dar omul va simți din ce în ce mai mult enigmele existenței și astfel din ce în ce mai mult nevoia de a aborda enigmele existenței într-un mod spiritual-științific. Aceasta trebuie să învie din nou și din nou în sufletele noastre ca gândul care ne ține împreună cu mișcarea noastră spirituală, care într-o anumită măsură ne arată cum căutăm ceva în cadrul mișcării noastre spirituale care trebuie să se răspândească din ce în ce mai

mult în omenire, și că trebuie să rezistăm prin toate adversitățile care încă se găsesc în mod natural în prezentul nostru.

Aș dori să subliniez în timpul nostru, în special din considerația de astăzi, cum seriozitatea timpului nostru mai ales în aceste zile ar trebui să ne îndemne să facem tot ce putem face din puterea noastră pentru a încorpora cu adevărat știința spirituală în dezvoltarea omenirii, în măsura în care depinde de noi. Și aș dori să specializez acest îndemn în sensul că acum trebuie să facem acest gând cu atât mai viu în noi, întrucât condițiile timpului pot pricinui într-adevăr să nu putem fi împreună la fel de des ca în vremuri normale. Și, de aceea, permiteți-mi să adresez acest îndemn sufletelor noastre, ca acum în aceste vremuri de război să lucrăm cu atât mai loial și devotat în ramurile noastre individuale, chiar dacă colaborarea dintre dumneavoastră și, de exemplu, eu poate fi acum doar mai rară, până când vom reveni la vremuri normale, întrucât călătoria prin lume este acum mult mai dificilă decât de obicei, și s-ar putea ca exact acum să trebuiască să învățăm să stăm foarte ferm pe propriile picioare și să lucrăm independent în fiecare ramură. Dacă facem ceea ce putem face în această direcție, va fi cu adevărat fructuos pentru ceea ce trebuie să curgă în dezvoltarea omenirii ca strădanie spirituală în sensul nostru. Pentru că iar și iar trebuie subliniat și gândul: Marile sacrificii pe care atât de mulți oameni trebuie să le facă în prezent și care sunt atât de strâns legate de ceea ce moartea ascunde ca taină și ca durere în dezvoltarea omenirii, aceste evenimente au de fapt un raport corect cu viața noastră sufletească numai dacă le putem observa din punctul de vedere al științei spirituale în marele context al evenimentelor omenirii, al devenirii istorice.

Nu este intenția mea să intru în tot felul de chestiuni inhibitoare și obstructive care în ultima vreme, pentru că trebuiau discutate într-un loc [7], poate v-au ajuns la urechi. Dar aceste lucruri au arătat totuși cât de necesar este să ne lăsăm să fim absorbiți în mod complet

obiectiv, factual, de rodnicia și necesitatea mișcării spiritual-științifice, și să putem separa de ea ceea ce apare ca dorințe și vrieri personale și se pun tot mereu ca obstacole și piedici în contra cursului corect al activității noastre spiritual-științifice. Știința spirituală este atât de bogată în conținut încât ne poate ocupa complet factual. Să încercăm să ne aducem în fața sufletului de multe ori și de multe ori din nou, cât de ușor este ca strădania cu caracter personal, ambițioasă sau vanitoasă să se amestece totuși cu ceea ce ar trebui de fapt să fie cuprins de noi și de care, ca viață spirituală pulsând prin lume, ar trebui să ne lăsăm să fim cuprinși.

Unele evenimente care tocmai s-au petrecut în societatea noastră au fost deja în măsură să dea sufletelor noastre să înțeleagă gândul: Of, acolo afară curge sânge, acolo afară se luptă o mare parte din oameni pentru lucruri a căror semnificație nici măcar nu poate fi evaluată astăzi și există o mișcare spirituală care ar putea stimula cu adevărat interesul într-un mod pur faptic, în care nu ai nevoie să-ți îndrepti privirea către ceea ce este doar personal, dar acolo în ea domnește atât de mult personal, pe deasupra și într-un asemenea timp în care sufletul trebuie să se simtă obligat să trăiască împreună cu marile evenimente. Aceasta este, de ademenia, o sursă de durere, acel lucru care a fost posibil la amestecarea a ceea ce este personal cu ceea ce ar trebui să fie impersonal.

Ei bine, din nou și din nou ar trebui, astăzi în special, să ne uităm din viețile noastre individuale la ceea ce trăiește întreaga umanitate europeană și umanitatea de dincolo de aceasta și să ne spunem: Roadele autentice, cele cu greu obținute, vor rezulta în viitor numai dacă este introdus în omenire ceea ce știința spirituală dorește să încorporeze în dezvoltarea omenirii. Dacă cu ceea ce ca roade ale sângelui și durerii, ale suferinței și lipsurilor trăiește pentru viitor, se va uni ceea ce se poate obține în materie de gânduri din știința spirituală, atunci pe câmpurile care astăzi cer atâtea sacrificii, va

putea cândva să înflorească o viață spirituală, o viață a omenirii care este demnă de acest sacrificiu. Privind acest lucru, vrem să încheiem cu cuvintele:

Din curajul luptătorilor
Din sângele bățăliilor
Din suferința celor părăsiți,
Din faptele de jertfă ale oamenilor
Va crește rod spiritual –
Dacă suflete îndreaptă în mod conștient
Spiritul lor spre Împărăția spiritelor.

Dacă se ridică în rândurile noastre destul de multe astfel de suflete care își îndreaptă spiritul către Împărăția spiritelor, atunci florile și roadele care rezultă din eforturile lor vor putea într-adevăr să devină nu doar o binecuvântare personală, ci și o binecuvântare pentru umanitate. În acest spirit vrem, orice ne-ar aduce viața, să continuăm să lucrăm împreună chiar intens la treaba noastră!

NOTE

1. *și în această ramură*: Vezi conferința din 23 martie 1915, GA 174a.
2. *știm din studiile noastre spiritual-științifice*: Conferirea Eului uman de către spiritele formei este prezentată, printre altele, în lucrarea fundamentală **Știința ocultă în schiță** (1910), GA 13.
3. Johann Gottlieb Fichte, 1762-1814.
4. *în cărți*: Mai presus de toate în cartea tocmai menționată, **Știința ocultă în schiță**, în capitolul Cursul vieții omului.
5. *în conferința publică*: „Forțele eterne ale sufletului omenesc în lumina științei spirituale” pe 29 noiembrie 1915. Conferința nu este tipărită. O conferință paralelă susținută la Berlin, în 3 decembrie 1915, este conținută în **Din viața spirituală central-europeană**, GA 65.
6. *pe care ieri am explicat-o pentru lumea fizică*: Vezi nota anterioară. Este posibil conferința publică să fi fost ținută pe 28 noiembrie și datată greșit 29 noiembrie.
7. *trebuiau discutate într-un loc*: Este vorba de controverse în cadrul Societății Antroposofice în Dornach în august 1915.